

*Гришук Н.В.,
асистент кафедри фінансів та кредиту,
Вінницький національний аграрний університет*

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто природу та складники фінансової безпеки України. Окреслено та досліджено її сучасний стан. Визначено зовнішні та внутрішні загрози, які впливають на стан фінансової безпеки України, та визначено найбільш вагомий ризики.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, глобалізація, фінансова криза, фінансові можливості, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку економіки України характеризується нестабільним економічним та соціально-політичним середовищем, тому одним із основоположних чинників незалежності України за сучасних умов господарювання є стан її фінансової безпеки. Без забезпечення фінансової безпеки держави на всіх рівнях управління вкрай важко вирішити економічні проблеми, що стоять перед країною на макрорівні, що й є проблемою дослідження, вирішення якої потребує моніторингу стану фінансової безпеки, оцінивши основні мароекономічні показники економічного розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслені проблеми фінансової безпеки дедалі частіше привертають увагу науковців, що є предметом дослідження таких учених, як О.І. Барановський, І.О. Бланк, В.М. Геєць, О.Є. Гудзь, К.С. Горячева, Н.В. Вашенко, В.М. Опарін, В.К. Савчук та ін. Значна кількість наукових досліджень, які підтверджують природу та складники фінансової безпеки, ще не повною мірою вивчені й потребують подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Конкретне окреслення та дослідження сучасного стану фінансової безпеки України є проблемами, вирішення яких потребує розробки виважених заходів із державного регулювання, виявлення фінансових загроз, визначення напрямів її подальшого поліпшення в умовах глобалізації. Звідси випливає, що пошук шляхів зміцнення фінансової безпеки держави набуває все більшої актуальності, особливо в умовах сьогодення.

Мета статті полягає у виявленні проблем фінансової безпеки України шляхом аналізу складників фінансової безпеки держави та обґрунтуванні заходів щодо її поліпшення для реалізації національних інтересів економічного розвитку в умовах глобальної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагомим структурним компонентом економічної безпеки є її фінансова безпека. Без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. Фінансова безпека є досить широким і неоднозначним поняттям, яке викликає дещо різні підходи вчених до його трактування.

Досліджуючи питання фінансової безпеки держави з позиції В.М. Геєця, сутність фінансової безпеки полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, у можли-

вості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісному включенні її до світової економічної системи [1].

Погляди О.І. Барановського сфокусовано на тому, що фінансова безпека – це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання [2, с. 28].

У відповідному нормативно-правовому акті подано визначення фінансової безпеки України (Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р.). У них фінансову безпеку охарактеризовано як «стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни» [3].

Виходячи з досліджень науковців та нормативно-правового супроводу, враховуючи реалії сьогодення, можна стверджувати, що за умов глобалізації фінансова безпека держави набуває нових якостей: вона стає більш вразливою, оскільки створюються передумови для залучення додаткових коштів в економіку за рахунок зовнішніх джерел фінансування, перетікання банківського капіталу, інтернаціоналізації фінансової системи. Ці фактори досить негативно впливають на національну економічну систему, роблячи її залежною від впливу зовнішнього середовища.

Розглянемо стан фінансової системи країни з позиції ефективності управління і регулювання державними фінансами, стабільності національної грошової одиниці, ефективності податкової системи, сприятливого інвестиційного клімату, що створює умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.

У 2014 р. посилюються дисбаланси державних фінансів. Дефіцит консолідованого бюджету оцінюється на рівні 5–6% ВВП насамперед унаслідок економічної кризи та втрати бази оподаткування Донбасу. Водночас зросли видатки держбюджету, пов'язані із «до капіталізацією» НАК «Нафтогаз» (понад 100 млрд. грн.), покриттям дефіциту Пенсійного фонду, а також зростанням витрат, зумовлених розширенням внутрішньої міграції (внаслідок війни на Донбасі). За таких умов сукупний дефіцит державних фінансів перевищив 10% ВВП [4].

Стабільність національної грошової одиниці повною мірою залежить від ефективного поєднання різних інструментів державного регулювання грошово-кредитної сфери. Так, досліджуючи стан економічних зрушень протягом

2014 р., умови проведення грошово-кредитної політики надзвичайно ускладнилися: рецесивні тенденції 2012–2013 рр. посилились різким погіршенням соціально-політичної ситуації, анексією Криму та подальшим загостренням ситуації на сході країни, а останнім часом і зовнішньою агресією, що значно ускладнило або зробило неможливим ведення економічної діяльності на частині території країни. Обмежені фінансові ресурси державного та приватного секторів зумовлювали звуження внутрішнього попиту, а несприятлива зовнішня кон'юнктура, зокрема дискримінаційні торгові дії з боку Росії – зовнішнього. Як результат, реальний ВВП за I та II квартали поточного року знизився на 1,1% та 4,7% відповідно [5]. Національним банком було запроваджено перехід до системи гнучкого обмінного курсу. Ключовим дестабілізуючим фактором 2014 р. стала обвальна, найвища за всю історію свого існування, девальвація гривні. Вона призвела до галопуючої інфляції, різкого падіння купівельної спроможності гривні та, відповідно, – заощаджень і добробуту населення, посилення боргового навантаження та поглиблення проблем українських банків. Девальваційний шок був основним каналом виникнення високої фінансової нестабільності за вкрай суперечливої та малоєфективної регуляторної політики НБУ.

У результаті в січні-серпні 2014 р. обмінний курс гривні до долара США на міжбанківському ринку знизився на 66,9% – до 13,6058 грн. /дол. США [5].

Зниження обмінного курсу гривні, підвищення адміністративно-регульованих цін і тарифів унаслідок проведення назрілих економічних реформ, а також погіршення ринкових очікувань позначилися на ціновій динаміці.

На фоні позитивних економічних зрушень (зниження місячних темпів інфляції, успішний перший перегляд програми «Стенд-бай», відновлення припливу іноземного капіталу на ринок внутрішніх запозичень) відбувалися значні коливання курсу на валютному ринку та погіршення динаміки депозитів. Для нейтралізації цих тенденцій у серпні 2014 р. Національний банк запровадив 100-відсотковий продаж іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку. Крім того, з вересня 2014 р. запроваджено низку нових регуляторних заходів, спрямованих на стабілізацію валютного ринку.

З огляду на необхідність сприяння стабільності банківської системи рівень ліквідності протягом звітного періоду підтримувався на достатньо високому рівні. Так, середньоденний обсяг коррахунків банків у Національному банку впродовж восьми місяців 2014 р. становив 28,3 млрд. грн. порівняно з 25,3 млрд. грн. у 2013 р. [6].

Реформування податкової системи проводилось протягом 2014–2015 рр. виходячи зі стратегічних завдань, якими була побудова конкурентоспроможної ринкової економіки. Значна частина обсягу коштів із підтримки ліквідності банків унаслідок відпливу вкладів трансформувалася в готівку поза банками, обсяг якої за січень-серпень 2014 р. збільшився на 21,8%. Це зумовлювало випереджаюче зростання монетарної бази (на 11,2%) порівняно з грошовою масою (на 4,0%) [7].

Нестабільне економічне середовище та значна девальвація національної валюти в 2014 р. спричинили збільшення боргового навантаження на позичальників, що, своєю чергою, сприяло зростанню обсягу простроченої заборгованості на 40,02% (28,08 млрд. грн.). Таким чином, станом на 2014 р. структура власності активів банківської системи України була представлена таким чином: банки з приватним українським капіталом становлять близько 51%; банки з іноземним капіталом (окрім

російських) – 16%; банки з російським капіталом – 13%; державні банки – 20% [8].

За офіційною статистикою, від початку 2014 р. до листопада інфляція в Україні становила 21%. У 2015 р. інфляційні процеси стрімко прискорились. За підсумками квітня інфляція досягла рекордного рівня – 60,9%. У середньому за сім місяців 2015 р. споживчі ціни в Україні зросли на 39,3%. Нерівномірні зміни цін викликані впливом окремих факторів адміністративного і сезонного характеру.

Інфляція в Україні знецінює результати праці, руйнує грошову систему, провокує втечу національного капіталу за кордон, послаблює національну валюту, перешкоджає розвитку зовнішньої торгівлі та довгостроковим інвестиціям і економічному зростанню. Висока інфляція підриває можливості фінансування державного бюджету [8].

Справа в тому, що зростання доходів бюджету відбувається переважно в результаті певної реструктуризації в рамках податкової системи. Водночас уряд очікує отримання значних ресурсів від ПДВ, акцизів, рентних платежів. Відповідно до змін до Податкового кодексу України від 31.07.2014 р. № 1621, що набув чинності з 01.01.2015 р., надходження від сплати ПДВ до державного бюджету України зросли від 300 000 грн. до 1 000 000 грн. [9].

Створення ефективною податкової системи – це не тільки практична, а й велика наукова проблема. Вона потребує глибокого аналізу господарського життя в державі, доходів населення і підприємницьких структур, бюджету сім'ї. Лише за такими матеріалами можна дійти висновку щодо доцільності введення того чи іншого податку, спрогнозувати його вплив на економічні та соціальні процеси.

В умовах економічної нестабільності, існування різного роду механізмів приховування прибутків та ухилення від сплати податків удосконалення системи оподаткування в Україні та підвищення її ефективності повинно йти шляхом пошуку найбільш надійних та стабільних джерел сплати податків. Поряд із цим, виходячи з вимог податкової реформи, одним із пріоритетних її напрямів має стати реальне полегшення податкового тиску на економіку за допомогою розширення переліку об'єктів оподаткування.

У 2015 р. зросло податкове навантаження на бізнес за рахунок різкого підвищення рентних платежів на видобуток газу, введення оподаткування комерційної нерухомості, скасування галузевих пільг для інвесторів, посилення податкового адміністрування.

На початок грудня 2015 р. переоплати з податку на прибуток становлять 24 млрд. грн. (+ 15 млрд. грн. – заборгованість по відшкодуванню ПДВ). Прийнятий компромісний варіант податкової реформи не несе системних змін у частині адміністрування, підвищує податкове навантаження на аграрних виробників, не містить реальних стимулів для активізації економіки і при цьому несе ризики розбалансування Пенсійного фонду за рахунок непередуманого зниження єдиного соціального внеску; рекордні збитки підприємств реального сектора економіки (184 млрд. грн.) і банківських установ (57 млрд. грн.)

Бюджетотворюючими податками у структурі доходів Зведеного бюджету за 2014 р. були: ПДВ – 41,1%, податок на доходи фізичних осіб – 16,2%, акцизний податок – 10,4% та податок на прибуток – 8,7%. Отже, непрямі податки з кінцевого споживача вже сягають більше половини надходжень. Однак у повній відповідності з «філософією» та планами діяльності уряду в цьому році спостерігаємо тенденцію до подальшого

перекладання податкового тягаря з бізнесу на фізичну особу. Національний інститут стратегічних досліджень говорить про це як про одну з основних тенденцій: «Податок на доходи фізичних осіб починає відігравати все більш значущу роль порівняно з податком на прибуток підприємств (відповідно 4,5–4,9% ВВП проти 2,6–4,1% ВВП у 2009–2014 рр.)» [7].

Дослідження інвестиційного та економічного макросередовища України свідчать про високий ризик інвестування, адже за показниками провідних дослідницьких компаній, інвестиційний клімат України є незадовільним. За даними Держкомстату України, у 2014 р. відтік прямих іноземних інвестицій становив більше 12 млрд. дол. У 2015 р. надалі спостерігається негативна тенденція відтоку прямих іноземних інвестицій. Обсяг капітальних інвестицій в економіку України за перший квартал 2015 р. порівняно з відповідним періодом 2014 р. зменшився на 14,8%. Дуже багато компаній згорнули свої інвестиційні проекти в Україні.

Відповідно до вищевикладеного, окреслимо зовнішні та внутрішні загрози, які можуть впливати на стан фінансової системи та рівень її захищеності. Внутрішні загрози переважно є наслідками неправильної фінансово-економічної політики, зловживання в управлінні фінансовою системою, помилками і прорахунками владних інституцій.

До зовнішніх загроз можна віднести ризик фінансових криз, коливання валютних курсів, біржових індексів, спекулятивні збільшення масштабів відмивання грошей; з'являються певні можливості для ухилення від сплати податків у зв'язку з існуванням офшорних зон, змінюються інвестиційні процеси.

Погодимось із дослідженням сучасних науковців із приводу аналізу внутрішніх та зовнішніх загроз, що впливають на фінансову безпеку, зокрема Г.А. Смоквіна [10, с. 32] серед головних причин виникнення внутрішніх загроз фінансової безпеки України, виділяє: неадекватну фінансово-економічну політику держави; помилки, зловживання та інші відхилення (безгосподарність, різноманітні економічні злочини, тощо) в управлінні фінансовою системою держави; скорочення використуваної ресурсної основи у фінансово-кредитній сфері діяльності для виходу з економічної кризи та успішного проведення подальших реформ; розвал фінансово-кредитної системи і послаблення її стабілізуючих функцій у сфері виконання та формування бюджету; низький рівень соціальної орієнтованості економіки; падіння платоспроможності населення; скорочення ролі внутрішніх соціально-економічних стимуляторів економічного зростання; зростання економічної злочинності, корупції; зростання фінансових утрат у результаті збільшення масштабів і поглиблення соціальної напруженості у сфері економічних відносин тощо.

Автор також виокремлює і зовнішні загрози фінансовій безпеці України, до яких відносить: інтернаціоналізацію та глобалізацію світового господарства; порушення національних пріоритетів України в області фінансів через просування іноземними партнерами вигідних їм економічних проектів і фінансових програм; зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів; нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури; кризу грошової і фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки.

Виходячи з вищевикладених трактувань щодо загроз фінансової безпеки України, визначимо найбільш вагомі ризики:

- зростання зовнішнього боргу та небезпека загострення фінансової кризи;

- зростання дефіциту зведеного бюджету та неефективна бюджетна політика щодо формування доходів та витрат бюджету;

- нестабільність законодавства та військовий конфлікт на сході України;

- недостатня інвестиційна активність та нестабільність національної грошової одиниці;

- низький рівень соціальної орієнтованості економіки та падіння купівельної спроможності населення.

До зовнішніх загроз фінансовій безпеці України віднесемо:

- зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів;

- не чітко спрямована зовнішньоекономічна політика України;

- відсутність умов для забезпечення експортної активності та надмірна імпортозалежність економіки України.

Кожна з наведених загроз має різновекторний характер впливу на фінансову безпеку і її нейтралізація може здійснюватися різними методами, які дають різний ефект. Для уникнення загроз та виваженої скомпанованої роботи для зміцнення фінансової роботи в умовах глобалізації необхідно здійснити:

- комплексний підхід до реформування бюджетного процесу на державному, місцевому рівнях та рівні міжбюджетних відносин в аспекті вдосконалення результативності бюджетних витрат за рахунок застосування програмно-цільових засад діяльності, орієнтації бюджетної системи на досягнення конкретних результатів (за відповідними програмами розвитку);

- розробку поетапної стратегії скорочення бюджетного дефіциту за рахунок нарощення власного доходного потенціалу;

- зменшення зовнішнього боргу України шляхом прямого зменшення чистих зовнішніх запозичень уряду та погашення довгострокових запозичень реального сектору економіки;

- забезпечення потреб економічного зростання країни шляхом розробки та впровадження виваженої грошово-кредитної політики, стабілізації рівня національної грошової одиниці, зниження рівня інфляції;

- чітке визначення прав і обов'язків емітентів та інвесторів шляхом розробки ефективної системи державного регулювання ринків капіталу, посилення контролю над дотриманням вимог законодавства, запобігання шахрайству. Реалізація викладених заходів є актуальною для України, що вкрай потребує збалансування і комплексної взаємодії всіх гілок влади та суб'єктів господарювання. Дані дії дадуть змогу значно підвищити рівень фінансової безпеки держави та досягти економічного зростання в умовах глобалізації.

Висновки. Дослідивши стан складників фінансової безпеки держави: грошово-кредитну, податкову, боргову, бюджетну та інвестиційну, можна констатувати про досить складну та напружену економічну ситуацію в Україні. Реалії сьогодення диктують необхідність радикальних зрушень у напрямі нових якісних змін фінансової безпеки держави в умовах глобалізації.

Найбільші загрози фінансової безпеки України криються у сфері зовнішньої заборгованості, високої вартості банківських кредитів, значному рівні доларизації економіки, зростанні тіньового її сектору, зміні податкового законодавства, стрімких інфляційних процесах.

Необхідно переглянути урядовий курс і провести реформи в бюджетній, борговій, валютній, грошово-кредитній, зовнішньоекономічній сферах; розробити та впровадити ефективну систему фінансового контролю; створити умови для збіль-

шення реальних грошових доходів населення; запровадити чіткий порядок у процесі одержання та відшкодування кредитів для господарських суб'єктів усіх форм власності.

Уряд повинен зупинити глобальні відтоки капіталу, функціонування тіньового сектора та ліквідувати державний борг та дефіцит, вживши кардинальні заходи щодо стабілізації фінансової системи і зміцнення фінансової безпеки. Реалізація цих заходів, що охоплюють більшість складників фінансової безпеки, актуальних для України, підвищить рівень економіки за умови повної підтримки на законодавчому, виконавчому і владному рівнях.

Необхідно переглянути та вдосконалити діючу нормативно-правову базу в галузі фінансової безпеки України. На її основі розробити концепцію фінансової безпеки держави, яка б урахувала специфіку кожного регіону, тим самим посилюючи економічну безпеку країни в цілому.

Вирішення перелічених завдань зміцнить фінансову безпеку України і приведе до стабілізації і зростання економіки України.

Література:

1. Моделирование экономической безопасности: держава, регіон, підприємство : [монографія] / За ред. В.М. Геця. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні: методологія оцінки та механізми забезпечення / О.І. Барановський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gbv.de/dms/zbw/505608650.pdf>.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
4. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні в 2014–2015 рр. Частина 1. Загальна оцінка макроекономічної ситуації // ІАС Team. – 2015. – August 31.
5. Винниченко Н.В. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні / Н.В. Винниченко, О.М. Есманов // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 3-4(2). – С. 47–51.
6. Венцковський Д.Ю. Актуальні виклики фінансовій безпеці України / Д.Ю. Венцковський // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 37–50.
7. Стратегічні пріоритети і завдання податкової реформи в Укра-

їні. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ фінансової безпеки (Ю.В. Касперович). – № 46. – Серія «Економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatкова_ref-21822.pdf.

8. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні у 2014–2015 рр. (частина 1: Загальна оцінка макроекономічної ситуації) / Free Voice Information Analysis Center, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/investitsiy-ni-ta-ekonomichniy-klimat/>.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : Закон України № 1621 від 1.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
10. Смоквіна Г.А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України / Г.А. Смоквіна // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 3(13). – С. 30–36.

Гришук Н.В. Современное состояние финансовой безопасности Украины и направления ее укрепления в условиях глобализации

Аннотация. В статье рассматриваются природа и составляющие финансовой безопасности Украины. Очерчено и исследовано ее современное состояние. Определены внешние и внутренние угрозы, которые влияют на состояние финансовой безопасности Украины, и определены наиболее весомые риски.

Ключевые слова: финансовая безопасность, экономическая безопасность, глобализация, финансовый кризис, финансовые возможности, конкурентоспособность.

Gryshchuk N.V. The modern state of financial safety of Ukraine and directions of her strengthening in the conditions of globalization

Summary. In a scientific publication examined nature, and constituents of financial safety of Ukraine. Outlined and investigational her the modern state. External and internal threats that influence on the state of financial safety of Ukraine and the most ponderable risks are certain are certain.

Keywords: Financial safety, economic security, globalization, financial crisis, financial possibilities, competitiveness.